

9

บทบาทสื่อมวลชนกับ การพัฒนาความเป็นประชาสังคม

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี

จัดทำโดย

โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

โครงการสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทบาทสื่อมวลชนกับการพัฒนาความเป็นประชาสังคม*

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ

1. ความเป็นมา

จากการที่สังคมไทยได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย โดยเฉพาะในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนพลเมืองไทยอย่างกว้างขวาง ทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท

ในด้านสังคม จะเห็นได้ว่ากระแสความเป็นวัตถุนิยมได้แพร่ขยายและซึบซับเข้าไปในทุก ๆ ส่วนของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองที่มีการแข่งขันกันสร้างความมั่งคั่งในด้านรายได้ค่อนข้างสูง หรือแม้กระทั่งสังคมชนบทที่ได้รับอิทธิพลความเป็นวัตถุนิยมโดยตรงจากสังคมเมือง ทำให้ชาวชนบทพากันอพยพเข้ามาทำงานในเมือง ก่อให้เกิดความล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้งก่อให้เกิดความแออัดของสังคมเมือง ซึ่งกลายเป็นต้นเหตุของปัญหาอาชญากรรม และปัญหาอื่น ๆ ที่ติดตามมาอีกมากมาย

ในด้านเศรษฐกิจ แม้ว่าภาวะทางเศรษฐกิจในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา จะได้มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องในอัตราที่ค่อนข้างสูง แต่จากสภาพเศรษฐกิจในช่วงปลายของทศวรรษก็เป็นข้อพิสูจน์ได้อย่างดีว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยปราศจากปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญคือ “ทรัพยากรมนุษย์” ย่อมก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ หรือภาวะการเติบโตทางเศรษฐกิจ “เทียม” จนกระทั่งกลายเป็นภาวะความตกต่ำทางเศรษฐกิจในที่สุด

ในด้านการเมือง เป็นความเปลี่ยนแปลงจากกระแสความเป็นประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ ที่มียก รัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง มาเป็นการรัฐประหารยึดอำนาจ ซึ่งนำไปสู่การเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชนบนถนนราชดำเนินในเดือนพฤษภาคม 2535 เป็นที่มาของวิกฤตการเมืองในระบอบประชาธิปไตยครั้งแล้วครั้งเล่า ก่อนจะมีการแสวงหาทางออกด้วยการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองกันใหม่ ด้วยการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ เพื่อให้การเมืองมีความมั่นคง มีประสิทธิภาพ และไม่ใช่อุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อีกต่อไป

ในกระแสของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แนวความคิดเรื่อง “ประชาสังคม” หรือ Civil Society ได้เข้ามามีบทบาทในฐานะที่เป็นทางออกของปัญหาทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการ

---

* บทความนี้ เป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบที่ 1 ของโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เมือง โดยมีความเชื่อว่าหากสังคมใด ที่การรวมตัวของประชาชนมีความเข้มแข็ง และสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองหรือกำหนดนโยบายสำคัญ ๆ ของประเทศแล้ว สังคมนั้น ก็จะได้รับ การพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง ยั่งยืน และตอบสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคมได้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวความคิดเรื่องประชาสังคม จะไม่ใช่เรื่องใหม่ เพราะเป็นแนวคิดที่ได้มีการปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิมในหลายชุมชนของประเทศไทย แต่ก็ไม่ใช่แนวความคิดที่แพร่หลาย และง่ายต่อการเข้าใจของสาธารณชน ถึงกระนั้นก็ตาม เป็นเรื่องน่ายินดีที่แนวความคิดเรื่องประชาสังคมได้รับความสนใจอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในขณะนี้ ก็ได้บรรจุเอาแนวคิดประชาสังคมไว้ในหลายส่วนด้วยกัน

การเผยแพร่แนวความคิดเรื่องประชาสังคมให้เกิดความแพร่หลาย และประชาชนส่วนใหญ่เกิดความเข้าใจ จึงจำเป็นต้องอาศัย “สื่อมวลชน” เป็นสื่อกลางในการสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชนตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนกระทั่งถึงระดับประเทศ ถึงความสำคัญและความจำเป็นของการสร้างกระบวนการประชาสังคมในฐานะทางออกของสังคมปัจจุบันประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งสื่อมวลชนยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างกระบวนการ “ประชาสังคม” ให้เกิดขึ้นอีกด้วย

ดังนั้น สื่อมวลชนจึงน่าจะเป็นอีกตัวแปรหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนากระบวนการประชาสังคมในประเทศไทย อันเป็นที่มาของประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะได้มีการกล่าวถึงต่อไปในบทความชิ้นนี้

2. บทบาทพื้นฐานของสื่อมวลชน

ในการศึกษาบทบาทของสื่อมวลชน ในการพัฒนากระบวนการประชาสังคมในประเทศไทย จำเป็นที่จะต้องศึกษาบทบาทในทางทฤษฎีของสื่อมวลชนในระบอบประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเข้าใจร่วมกันเป็นเบื้องต้น

ตามทฤษฎีสื่อมวลชนเสรีนิยมนั้น โดยพื้นฐานแล้ว สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือของบุคคล หรือปัจเจกชนในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี และยังเป็นเครื่องมือในการสะท้อนความเป็นจริงในสังคม และแจ้งข่าวสารให้ความบันเทิงและเพื่อการค้า ทั้งนี้ บทบาทดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการได้แก่ ขอบเขตความกว้างขวางของเสรีภาพว่ามีมากน้อยเพียงใด การมีอิทธิพลเสรีภาพมากกว่าบุคคลธรรมดาในเรื่องการได้มาซึ่งข่าว และการเข้าถึงสื่อมวลชนของแหล่งข่าวที่ไม่มีอำนาจต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มที่จะปกปิดข่าวสารของส่วนรวมอันจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อ่าน

ต่อมาเมื่อมีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงเสรีภาพของสื่อมวลชนแบบเสรีนิยมว่า มีมากเกินไปจนปราศจากความรับผิดชอบ จึงมีเสียงเรียกร้องให้สื่อมวลชนมีความรับผิดชอบต่อสังคมไปพร้อมกับเสรีภาพ โดยให้เสรีภาพถูกจำกัดขอบเขตด้วยความรู้สึกรับผิดชอบของผู้ประกอบวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนเกิดผลดี

บทบาทหลักของสื่อมวลชนตามทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมจึงควรเป็นดังนี้

- 1) การให้ข่าวสารและให้มีการอภิปรายโต้เถียงในเรื่องส่วนรวมหรือกิจการสาธารณะ
- 2) ส่งเสริมกระบวนการประชาธิปไตยและให้ความสว่างทางปัญญาแก่สาธารณชนเพื่อให้เกิดความสามารถในการปกครองตนเอง
- 3) ต้องพิทักษ์รักษาสีทธิของบุคคลโดยคอยเฝ้าดูการทำงานของรัฐบาล
- 4) ควรให้บริการแก่ระบบเศรษฐกิจด้วยการเน้นส่งเสริมผลประโยชน์ของผู้ซื้อผู้ขายสินค้าและการบริการด้วยสื่อโฆษณา แต่รายได้จากการนี้ จะต้องไม่บั่นทอนการใช้เสรีภาพของสื่อ
- 5) ควรให้ความบันเทิงแก่สาธารณชน โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นความบันเทิงที่ดีและมีคุณภาพเท่านั้น
- 6) ควรหลีกเลี่ยงไม่นำเสนอเนื้อหาเรื่องราวที่อาจนำไปสู่การประกอบอาชญากรรม ความรุนแรง ความไม่สงบเรียบร้อยของบ้านเมือง หรือการก้าวร้าวต่อชนกลุ่มน้อยในสังคม
- 7) ควรมีลักษณะเป็นพหุนิยม คือ สะท้อนความคิดเห็นที่แตกต่างกัน รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีการใช้สิทธิตอบโต้ทางความคิดซึ่งกันและกันระหว่างคนในสังคม

ต่อมา ทฤษฎีว่าด้วยบทบาทของสื่อมวลชนได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก โดยล่าสุดได้มีการกล่าวถึง “ทฤษฎีสื่อมวลชนของประชาชน” หรือ Democratic Participant Media Theory ซึ่งเป็นทฤษฎีที่แทรกซ้อนอยู่ในทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยนำเอาลักษณะบางอย่างของทฤษฎีสื่อสารการพัฒนาเข้าไปผสมอยู่ด้วย ให้เป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในชีวิตทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยสื่อมวลชนจะต้องเปลี่ยนปรัชญา ทำที่ และโครงสร้างให้สอดคล้องกัน สื่อมวลชนจะต้องไม่ตกอยู่ภายใต้ภาวะกดดันทางเศรษฐกิจและการตลาด หรือความใหญ่โตสลับซับซ้อนของระบบราชการ

ทฤษฎีนี้ เน้นว่าสื่อมวลชนควรจะลงมาอยู่ใกล้ชิดประชาชนผู้รับสารและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ของ ผู้ใช้สื่อ สื่อมวลชนในที่นี้ ไม่จำเป็นต้องใหญ่โต ราคาแพง รูปแบบสวยงามหรูหรา แต่ควรมีขนาดเล็ก ราคาถูก รูปแบบประหยัด แต่มีจำนวนหลากหลาย มีลักษณะ

เด่นในการมุ่งให้ท้องถิ่นขนาดเล็ก กลุ่มผลประโยชน์ขนาดเล็ก หรือชนกลุ่มน้อยได้รับข่าวสารที่จำเป็นและมีสิทธิตอบโต้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางสื่อมวลชน

กล่าวโดยสรุป สื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ มีบทบาทที่จะต้องตอบสนองความต้องการของบุคคล ชุมชนขนาดเล็กในด้านสิทธิการรับรู้และการสื่อสาร และเปิดโอกาสให้ผู้รับสารทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข่าวสาร ความคิดเห็น รวมทั้งในการบริหารในรูปแบบที่เหมาะสม

จากการศึกษาเรื่องบทบาทของสื่อมวลชนจากทฤษฎีพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีที่สอดคล้องกับแนวคิด หรือกระบวนการประชาสังคม น่าจะได้แก่ ทฤษฎีสื่อมวลชนของประชาชน ที่เน้นการให้ประชาชนและสื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนมากกว่าจะมุ่งตอบสนองสังคมในภาพกว้าง อย่างไรก็ตาม บทบาทของสื่อมวลชนในทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมในเรื่องการให้ข่าวสาร และให้มีการอภิปรายโต้เถียงในเรื่องส่วนรวมหรือกิจการสาธารณะ การส่งเสริมกระบวนการประชาธิปไตยและให้ความสว่างทางปัญญาแก่สาธารณชนเพื่อให้เกิดความสามารถในการปกครองตนเอง และการมีลักษณะเป็นพหุนิยม คือ สะท้อนความคิดเห็นที่แตกต่างกัน รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีการใช้สิทธิตอบโต้ทางความคิดซึ่งกันและกันระหว่างคนในสังคม ก็น่าจะเป็นอีกบทบาทหนึ่งของสื่อมวลชนในการพัฒนาประชาสังคม

3. พัฒนาการของประชาสังคมในสื่อมวลชนไทย

ก่อนที่จะมีการกล่าวถึงพัฒนาการของประชาสังคมในสื่อมวลชนไทย น่าจะมีการทำความเข้าใจถึงพัฒนาการของสื่อมวลชนไทยโดยสังเขปเสียก่อน โดยการจำกัดการศึกษาเฉพาะ 3 สื่อหลัก ๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์

ในส่วนหนังสือพิมพ์นั้น แม้ว่าจะเริ่มมีหนังสือพิมพ์ภาษาไทย ในประเทศไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2387 แต่กว่าหนังสือพิมพ์จะสามารถพัฒนามาเป็นธุรกิจที่มั่นคงได้ก็เมื่อประมาณ 20 กว่าปีมานี้เอง ทั้งนี้เพราะก่อนหน้านี้ ส่วนใหญ่แล้ว ประเทศไทยจะอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการ ซึ่งหนังสือพิมพ์ขาดเสรีภาพในการแสวงหาและนำเสนอข่าวสาร การสั่งปิดหนังสือพิมพ์เป็นไปได้ง่ายดาย ธุรกิจหนังสือพิมพ์จึงไม่สามารถเป็นธุรกิจที่ผู้ประกอบการวิชาชีพหนังสือพิมพ์สามารถฝากความหวังว่าเป็นอาชีพที่มั่นคงได้ นอกจากนี้ สภาพปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ยังไม่ได้มีการวางรากฐานของการพัฒนาไว้อย่างเป็นรูปเป็นร่าง ก็ไม่อาจทำให้ธุรกิจหนังสือพิมพ์เป็นธุรกิจที่ผู้ลงทุนทำการพัฒนาให้เป็นสถาบัน ที่สามารถทำหน้าที่สื่อมวลชนได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามภาระหน้าที่ของสื่อมวลชนในระบอบประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ไทยในระยะแรก ก็ได้มีกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้อ่านได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นระยะ ๆ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมผ่าน จดหมายร้องทุกข์ หรือจดหมายแสดงความคิดเห็นต่อการนำเสนอข่าวและบทความในหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ตลอดจน

การเปิดให้ประชาชนและผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้านได้สะท้อนปัญหาความเป็นไปของของสังคมผ่านหน้าหนังสือพิมพ์มาตลอด โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่กระแสวิพากษ์วิจารณ์สังคมได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในหมู่ปัญญาชน ซึ่งแม้จะไม่ได้เป็นการพูดถึงเรื่องของ “ประชาสังคม” โดยตรง แต่ในแง่ของกระบวนการแล้ว อาจถือได้ว่าเป็นพัฒนาการของกระบวนการประชาสังคมในสื่อมวลชนได้เช่นกัน

หนังสือพิมพ์ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา ได้มีพัฒนาเป็นธุรกิจที่มั่นคงมากขึ้น โดยนอกจากจะมีเจ้าของเป็นเอกชนแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาเป็นเจ้าของโดยการนำหุ้นออกซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์ เช่น หนังสือพิมพ์มติชน บางกอกโพสต์ และเดอะเนชั่น ในขณะที่เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์อีกบางฉบับ แม้ไม่ได้นำกิจการเข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์ แต่ก็สามารถพัฒนาเป็นธุรกิจที่มั่นคงได้ เช่น หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และเดลินิวส์ อย่างไรก็ตาม ก็มีหนังสือพิมพ์อีกจำนวนหนึ่ง ที่นำกิจการเข้าซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์และเป็นกิจการที่ไม่ได้นำเข้าตลาดหลักทรัพย์ ต้องประสบภาวะย่ำแย่อันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี 2540 เช่นเดียวกัน

ในส่วนของวิทยุกระจายเสียง ซึ่งแม้ว่าจะเป็นสื่อมวลชนที่เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด แต่ก็นับเป็นสื่อมวลชนที่มีการพัฒนาช้าที่สุด โดยเฉพาะในแง่ของการนำเสนอข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชนด้วยความถูกต้องและรอบด้าน ทั้งนี้ น่าจะมาจากปัญหาในเรื่องกรรมสิทธิ์ของสื่อประเภทนี้ ที่ยังมีหน่วยงานของรัฐเป็นเจ้าของทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นในส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาคก็ตาม ทำให้การพัฒนาสื่อวิทยุ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้บริโภคข่าวสารเป็นไปด้วยความล่าช้า วิทยุกลายเป็นสื่อที่มุ่งให้ความบันเทิงและเพื่อการค้าเป็นหลัก

การมุ่งให้ความบันเทิงของสื่อวิทยุ บางครั้งอาจมีการสอดแทรกสาระเรื่องราวความเป็นไปของสังคมอยู่บ้าง โดยเฉพาะนักจัดรายการวิทยุในต่างจังหวัด เช่น ในภาคอีสาน จะมีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชนผู้ฟังในชนบทค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่นักจัดรายการวิทยุหลายคนสามารถอาศัยความนิยมของประชาชนในรายการวิทยุที่ตนเป็นผู้จัด มาเป็นฐานคะแนนเสียงและประสบความสำเร็จในการสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

สิ่งที่นักจัดรายการวิทยุเหล่านี้ ได้พยายามสอดแทรกสาระและเรื่องราวความเป็นไปของสังคมและชุมชนเข้าในรายการของตน ไม่ว่าจะเป็นรายการในลักษณะการนำข่าวของหนังสือพิมพ์มาอ่านใหม่ เช่น รายการข่าวยามเช้า หรือรายการคุยโขมง 6 โมงเช้า ฯลฯ เป็นต้น หรือรายการเพลงต่าง ๆ อาจนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการของกระบวนการประชาสังคมในสื่อวิทยุที่เป็นรากฐานของการพัฒนากระบวนการประชาสังคมในสื่อวิทยุในเวลาต่อมา

แม้ในระยะหลังจะมีภาคเอกชนเข้าไปรับสัมปทาน หรือเช่าช่วงเวลาในสถานีวิทยุต่าง ๆ หลายสถานี โดยเพิ่มความหลากหลายในการนำเสนอข่าวสารแก่ผู้ฟังมากขึ้น แทนที่จะมีแต่รายการที่เป็นรายการเพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่ด้วยปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ของสื่อดังกล่าว ทำให้เอกชนที่มาเช่าช่วงเวลาจากหน่วยงานของรัฐ ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างอิสระ โดย

เฉพาะสถานที่เน้นการเสนอรายการข่าว และรายการที่เน้นสาระทางด้านการเมือง จะถูกจับตาดูจากหน่วยงานรัฐที่เป็นเจ้าของคลื่นเป็นพิเศษ โดยให้เหตุผลว่าทางสถานีต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นจากรายการหรือการเสนอข่าวของบริษัทผู้เช่าช่วงเวลา บางครั้งจึงเกิดกรณีการสั่งตัดรายการบางรายการออกโดยไม่ได้แจ้งล่วงหน้า หรืออาจมีการขอร้องไม่ให้นำเสนอ หรือความคิดเห็นของบุคคลบางคนออกมาอากาศ เป็นต้น

ดังนั้น การเข้าไปลงทุนดำเนินการในธุรกิจวิทยุกระจายเสียงจึงเป็นธุรกิจที่ปราศจากความแน่นอน เนื่องจากเจ้าของคลื่นที่เป็นหน่วยงานราชการสามารถยกเลิกสัมปทานหรือสัญญาเช่าได้ในทันที โดยไม่ต้องแจ้งให้บริษัทคู่สัญญาทราบเป็นการล่วงหน้า ยามใดที่รัฐบาลหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองต้องการจะควบคุมสื่อวิทยุ ก็สามารถที่จะสั่งการผ่านหน่วยราชการที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์สถานีนี้อย่างนั้น ๆ ได้ในทันที จึงเห็นได้ว่ากิจการวิทยุกระจายเสียงที่เอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมลงทุนในระยะหลังมักประสบปัญหาขาดทุน เพราะผู้ลงทุนขาดหลักประกัน และสื่อวิทยุถูกแทรกแซงจากผู้มีอำนาจรัฐค่อนข้างบ่อยครั้ง แม้ว่าจะมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งก็ตาม

กลับมาในส่วนของสื่อโทรทัศน์ ซึ่งจากการสำรวจของสำนักวิจัยต่าง ๆ มักจะติดอันดับเป็นสื่อที่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนผู้บริโภคข่าวสารมากที่สุด เพราะผู้ชมสามารถสัมผัสได้ทั้งภาพและเสียง อีกทั้งยังเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่ชาวชนบททั่วไป ที่มีโอกาสเข้าถึงสื่อจากส่วนกลาง โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ค่อนข้างยาก เพราะต้องใช้เวลาในการขนส่งยาวนานกว่า ทำให้ไม่ทันเหตุการณ์เท่ากับสื่อโทรทัศน์ แต่สื่อโทรทัศน์ก็มีข้อจำกัดเช่นเดียวกับวิทยุกระจายเสียง นั่นคือ เสรีภาพในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ค่อนข้างจำกัด เพราะกรรมสิทธิ์ของสื่อโทรทัศน์ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นช่องพื้นฐาน หรือ ฟรีทีวี และโทรทัศน์แบบบอกรับเป็นสมาชิกหรือ เคเบิลทีวี ล้วนมีหน่วยงานรัฐบาลเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทั้งสิ้น

ถึงแม้ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา การนำเสนอข่าวสารทางโทรทัศน์ได้มีการพัฒนาทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบในการนำเสนออย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการแข่งขันในเชิงธุรกิจ โดยพัฒนาจากการนำเสนอแต่ข่าวของทางราชการเพียงอย่างเดียว มาเป็นการเสนอข่าวเชิงการเมืองและสังคมมากขึ้น แต่ถึงที่สุดแล้ว โทรทัศน์ก็ถูกจำกัดในเรื่องเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสาร เช่น การถูกตำหนิจากคนในรัฐบาล หากพบว่ามีกรนำเสนอข่าวความเคลื่อนไหวของฝ่ายค้านมากเกินไป ฯลฯ ซึ่งเป็นหัวใจของสื่อมวลชนในระบอบประชาธิปไตยอยู่ดี การนำเสนอข่าวสารของสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ ในระยะ 2-3 ปีหลังนี้ ถือได้ว่าไม่ค่อยพัฒนาไปเท่าที่ควร การนำเสนอข่าวสารต่าง ๆ โดยเฉพาะข่าวการเมืองยังเป็นไปในรูปแบบเดิม ๆ คือการสัมภาษณ์นักการเมืองฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านกลับไปกลับมาจนไม่รู้ว่าจริงแล้วประเด็นที่น่าสนใจจริง ๆ ของข่าวนี้อยู่ตรงไหน

ทั้งนี้ ไม่นับการเกิดขึ้นของสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ที่แม้ประกาศตัวว่าเป็น ทีวีเสรี แต่ในความเป็นจริงแล้ว เอกชนก็ไม่ได้เป็นเจ้าของสื่ออย่างแท้จริง เพราะเป็นการรับสัมปทานการดำเนินงานสถานีโทรทัศน์ทั้งคลื่นจากสำนักนายกรัฐมนตรีนั่นเอง อย่างไรก็ตาม สถานีโทรทัศน์ไอทีวีพยายามสร้างความแตกต่างจากสถานีโทรทัศน์ประเภท “ฟรีทีวี” ที่มีอยู่เดิมด้วยการ

ประกาศตัวเป็นสถานี “ข่าว” และเน้นการนำเสนอข่าวสารและรายการที่เน้นสาระความรู้หรือสารคดีมากกว่ามุ่งเสนอแต่ความบันเทิงเป็นหลัก เช่นที่ฟรีทีวีช่องอื่น ๆ ดำเนินการอยู่

จากสภาพภาพข้างต้นของสื่อมวลชนในประเทศไทย ทำให้หนังสือพิมพ์ค่อนข้างที่จะมีบทบาทต่อการพัฒนาการของประชาสังคมในสังคมไทยค่อนข้างมาก แต่ด้วยความที่หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นหนังสือพิมพ์ “ระดับชาติ” ที่แม้จะพัฒนาศักยภาพในการสร้างบทบาทหน้าที่ในฐานะสื่อมวลชนได้ดีพอสมควร แต่ก็ยังมีปัญหาหลายประการดังต่อไปนี้ ที่ทำให้พัฒนาการของประชาสังคมในหนังสือพิมพ์ไทย เป็นไปอย่างเชื่องช้า

1) การที่หนังสือพิมพ์เป็นธุรกิจที่จำเป็นจะต้องแข่งขันในการแสวงหากำไร การมุ่งที่จะนำเสนอข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนโดยส่วนรวมในบางครั้ง จึงต้องเลือกกระหว่าง “ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน” กับ “ข่าวสารที่ประชาชนสนใจ” หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือ หนังสือพิมพ์ต้องเลือกกระหว่างการนำเสนอข่าวสารที่คิดว่าจะนำเสนอไปแล้ว หากประชาชนให้ความสนใจก็จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนและชุมชนนั้น เช่น การนำเสนอข่าวสารด้านการพัฒนาท้องถิ่นและการแก้ไขปัญหาของชุมชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบท ซึ่งอาจไม่เป็นที่น่าสนใจสำหรับผู้อ่านทั่วไป แต่หากมีผู้สนใจอ่าน ก็จะเกิดประโยชน์ในการนำตัวอย่างไปใช้ในการแก้ปัญหาในชุมชนของตน กับการเสนอข่าวสารที่เชื่อแน่ว่าประชาชนต้องสนใจ แต่อาจไม่เกิดประโยชน์ต่อตัวประชาชนผู้บริโภคข่าวสารนั้นโดยตรง เป็นเพียงการให้ความบันเทิงหรือความเพลิดเพลิน หรือการตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของประชาชนเท่านั้น เช่น ข่าวอาชญากรรม และข่าวประเภทใกล้ชิดตัวที่มนุษย์ส่วนใหญ่ให้ความสนใจอื่น ๆ (human interest)

2) ความเป็นหนังสือพิมพ์ “ระดับชาติ” หรือ National Newspaper ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมุ่งเน้นการนำเสนอข่าวความเป็นไปของการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติก่อนการนำเสนอความเป็นไปของท้องถิ่นหรือชุมชนขนาดเล็ก เพราะหนังสือพิมพ์ต้องมุ่งตอบสนองลูกค้าในระดับกว้างเป็นลำดับแรก แล้วจึงค่อย ๆ ขยายไปครอบคลุมเนื้อหาในระดับภูมิภาค หรือในระดับจังหวัด ลักษณะเช่นนี้ ทำให้หนังสือพิมพ์ไทยไม่สามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างจริงจัง จะสามารถทำได้ก็เพียงบทบาทในการนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนในแต่ละพื้นที่ของประเทศเป็นครั้งคราวเท่านั้น

3) จากลักษณะของสังคมไทย ที่ขาดการสร้างพลังให้แก่ชุมชนแต่ละท้องถิ่น อันเนื่องมาจากระบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจแต่ในอดีต เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นไม่ได้รับความนิยม เพราะทุกสิ่งทุกอย่าง หรืออำนาจการตัดสินใจต่าง ๆ อยู่ที่ “ส่วนกลาง” ประชาชนจึงให้ความสำคัญกับข่าวจากส่วนกลาง มากกว่าข่าวในท้องถิ่นของตนเอง นอกจากนี้ ผลของการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางยังเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาข่าวสารของสื่อมวลชน เพราะประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายรับรองสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนและสื่อมวลชน ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยในการพัฒนากระบวนการประชาสังคมให้เกิดขึ้น

จากปัญหาอุปสรรคทั้ง 3 ประการข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าพัฒนาการของประชาสังคมในสื่อมวลชนไทยเพิ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาเอง และเป็นการเริ่มต้นพร้อมๆ กับแนวความคิดในการกระจายอำนาจการปกครองจากส่วนกลางออกสู่ท้องถิ่น โดยในภาครัฐเริ่มตระหนักแล้วว่าการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลางได้สร้างปัญหาต่างๆ ไว้มากมาย โดยเฉพาะการล่มสลายของสังคมชนบท เพราะทรัพยากรส่วนใหญ่ในชนบท ถูกดึงดูดเข้ามาไว้ที่ส่วนกลาง ทำให้ชาวชนบทต้องละทิ้งถิ่นฐานเพื่อเข้ามาแสวงหางานทำในเมือง หรือเป็นการเข้ามาแสวงหาทรัพยากรของพวกเขา ซึ่งถูกนำมารวมอยู่ในเมืองนั่นเอง สังคมชนบทจึงถูกละทิ้งมาเป็นเวลานานเหลือแต่ผู้สูงอายุและเด็กในหมู่บ้านเท่านั้น

การรวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาไว้ที่ส่วนกลาง นอกจากจะเป็นการรวมเอาฐานทรัพยากรเข้ามาไว้ด้วยกันแล้ว ยังเป็นการนำเอาปัญหาต่างๆ มารวมกันไว้ในที่เดียวกันด้วย ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาความเสื่อมโทรมของศีลธรรมและจริยธรรม ปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม ฯลฯ

ในที่สุด ภาครัฐก็เริ่มตระหนักถึงรากเหง้าของปัญหาทั้งหลาย จึงได้เริ่มที่จะกระจายอำนาจการปกครองออกสู่ท้องถิ่น แต่ในความเป็นจริงแล้ว การกระจายอำนาจนั้น เมื่อกระจายแต่อำนาจทางการเมืองหรือการปกครองเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้ จำเป็นที่จะต้องกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจหรืออำนาจการคลังให้กับท้องถิ่นอีกด้วย ทั้งนี้ การกระจายอำนาจดังกล่าว ก็ยังจะต้องมีปัจจัยสำคัญรองรับได้แก่ “ทรัพยากรมนุษย์” ซึ่งเพิ่งจะได้รับการบรรจุไว้เป็นปรัชญาหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่เริ่มมีผลใช้บังคับตั้งแต่เดือนตุลาคม 2539 ที่ผ่านมา

การเข้าไปมีส่วนเสริมการพัฒนาระบบการพัฒนาประชาสังคม ของหนังสือพิมพ์ไทยจึงไม่ได้เป็น ความตั้งใจ อย่างแท้จริง แต่เป็นการตอบสนองกระแสของสังคมที่เริ่มมองเห็นว่าทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย ไม่ใช่การพัฒนาตามแผนพัฒนาของภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่รัฐเองก็ยอมรับว่าทิศทางการพัฒนาของภาครัฐมีข้อบกพร่อง และขาดการมีส่วนร่วมมีส่วนร่วมจากประชาชน ขณะเดียวกันก็เข้าใจว่าการพัฒนาโดยที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วม ย่อมไม่ใช่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นการนำเสนอข่าวด้านการพัฒนา ซึ่งในระยะเริ่มแรกถูกเรียกว่าเป็นแนวทางการพัฒนาแบบ “ทวนกระแส” จึงเกิดขึ้นมาในฐานะข่าวเสริม “ข่าวกระแสหลัก” ที่ยังคงยึดครองพื้นที่การนำเสนอในข่าวหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับอย่างเหนียวแน่น

จุดหักเหที่น่าสนใจในกรณีที่หนังสือพิมพ์ ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาระบบการพัฒนาประชาสังคมในประเทศไทย ด้วยการเป็นกระบอกเสียงให้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม ให้ได้มีโอกาสเรียกร้องสิทธิของตนเองในหลายๆ เรื่อง อาทิ สิทธิในที่ดินทำกิน สิทธิทางด้านแรงงาน และสิทธิในการได้รับการดูแลด้านสาธารณสุขจากภาครัฐ เป็นต้น ประกอบกับการเกิดขึ้นของ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGOs ที่เข้ามามีส่วนอย่างมากในการแสดงบทบาทในฐานะ “พี่เลี้ยง” ให้กับ

ประชาชนผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ และส่งเสริมให้มีการรวมตัวของประชาชนเพื่อสร้างพลังต่อรองกับภาครัฐหรือภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดน่าจะเป็นการนำเสนอความเคลื่อนไหวของกระบวนการนี้ในคอลัมน์ “คุณภาพสังคม” ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ซึ่งเป็นลักษณะของสารคดีเชิงข่าว เริ่มตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2530 นำเสนอความเคลื่อนไหวของกระบวนการประชาสังคม โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีการเผชิญหน้า เช่น การชุมนุมของชาวบ้าน หรือต้องมีความสะเทือนใจ เช่น กรณีเด็กกินดินจากโครงการแต่น้องผู้หิวไทยเสมอไป แต่เป็นการนำเสนอในเชิงอธิบายถึงปรัชญาหรือแนวคิดเบื้องหลังการเกิดขึ้นของกระบวนการประชาสังคมในส่วนต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือชนบท

ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์รายวันอื่นๆ เช่น หนังสือพิมพ์มติชน สยามรัฐ ก็เปิดเวทีให้บุคคลในแวดวงองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานด้านประชาสังคมได้เผยแพร่แนวความคิดของตนเองออกสู่สาธารณชนในรูปของบทความที่มีความหลากหลาย และก่อให้เกิดกระแสความยอมรับองค์กรที่ทำงานด้านประชาสังคมมากขึ้นเรื่อยๆ

นอกจากหนังสือพิมพ์รายวัน ซึ่งถือเป็นสื่อมวลชนกระแสหลักแล้ว ยังมีสื่อประเภทอื่นๆ เช่น ใต้ถุนหนังสือพิมพ์ในท้องถิ่น นิตยสารซึ่งมีเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชนทั้งในเมืองและในชนบท เช่น นิตยสารเทคโนโลยีชาวบ้าน สำหรับชาวชนบท และ นิตยสารโลกใบใหม่ สำหรับคนกรุงเทพฯ หรือแม้กระทั่งสื่อเพื่อชุมชนอื่นๆ ที่ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงหรือเครื่องมือในการเชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน ได้แก่ นิตยสาร “แลได้” หรือ นิตยสาร “สารแม่ น้ำ” ของชาวชุมชนในเขตภาคใต้ เป็นต้น

4. สถานภาพของ ประชาสังคม ในสื่อมวลชนไทยปัจจุบัน

แนวความคิดเรื่อง ประชาสังคมในสื่อมวลชนไทย แม้ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่จนถึงขณะนี้ ก็ต้องยอมรับว่ายังไม่ได้เป็นที่สนใจในสื่อมวลชน “กระแสหลัก” ที่ยังคงยึดติดกับรูปแบบการนำเสนอข่าวแบบเก่าๆ เช่น การอิงกับผู้มีอำนาจ หรือหน่วยงานของรัฐ มากกว่าที่จะมองในแง่มุมมองของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากข่าว หรือนโยบายสำคัญที่ถูกกำหนดลงมาจากหน่วยงานระดับสูงของรัฐบาลว่าจะมีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่อย่างไร

ดังจะเห็นได้จากในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา ไม่เคยมีหนังสือพิมพ์รายวันฉบับใดเลยใช้คำว่า “ประชาสังคม” เป็นคำพาดหัวข่าวในหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์ อย่างมากที่สุด “ประชาสังคม” ก็เป็นได้เพียงข้อความที่เกิดจากการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มบุคคลที่ เป็นผู้เผยแพร่คำนี้ เช่น ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดร.ธีรยุทธ บุญมี และนายแพทย์เหวง โตจิราการ แทรกอยู่ในเนื้อหาข่าว

หน้า 1 หรืออาจปรากฏในรูปของ “หัวข้อบทความ” ในหน้าอื่น ๆ นอกจากหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์เท่านั้น

“ประชาสังคม” ในสื่อหนังสือพิมพ์ไทยเริ่มได้รับการพูดถึงอย่างเป็นจริงเป็นจังมากขึ้น หลังเกิดเหตุการณ์เรียกร้องประชาธิปไตยในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สะท้อนให้เห็นถึงพลังการรวมตัวของประชาชนว่ามีอำนาจมากถึงกับโค่นล้มรัฐบาลที่ครอบงำโดยเผด็จการได้ ต่อมา “ประชาสังคม” ถูกเชื่อมโยงเข้ากับกระแสเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองในช่วงปลายปี 2537 ต่อ 2538 หนังสือพิมพ์บางฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันมีส่วนและหน้า “ประชาสังคม” รองรับข่าวคราวความเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชนโดยเฉพาะก่อนจะปรับรวมกันเป็นหน้า “ประชาคมเมือง-สิ่งแวดล้อม” ในปัจจุบัน ในขณะที่หนังสือพิมพ์มติชน มีหน้า “ชุมชนเมือง” ขึ้นมาโดยเฉพาะ

ส่วนหนังสือพิมพ์รายวันฉบับอื่น ๆ แม้จะไม่ได้มีหน้า หรือคอลัมน์ประจำเกี่ยวกับงานประชาสังคม แต่หลายฉบับก็มีช่องทางหรือหน้าเพื่อรองรับข่าวประเภทนี้บ้าง เช่น หน้า “สิ่งแวดล้อม-คุณภาพชีวิต” ในส่วนจุดประกายของหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ที่นำเสนอข่าวสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับข่าวทางเลือกเพื่อการพัฒนา หรือหน้า “การปกครองท้องถิ่น” ในหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ ที่เน้นความเคลื่อนไหวขององค์กรปกครองท้องถิ่น หน้า จ.ส.100 ของหนังสือพิมพ์สยามโพสต์ ที่พยายามนำเสนอเนื้อหาชีวิตความเป็นอยู่ของคนกรุงเทพฯ หรือแม้แต่ส่วนกรุงเทพธุรกิจ ของหนังสือพิมพ์สยามรัฐยุคปรับปรุงใหม่ ซึ่งเน้นข่าวจากภูมิภาคในรูปแบบที่แตกต่างจากหน้าข่าวภูมิภาคของหนังสือพิมพ์รายวันฉบับอื่น ๆ บ้าง ในขณะที่หนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับจะมีหน้าข่าวภูมิภาคเพื่อรองรับข่าวความเคลื่อนไหวในแวดวงประชาสังคม เพียงแต่ส่วนใหญ่ยังนำเสนอเฉพาะข่าวสารของหน่วยราชการส่วนภูมิภาค ที่ประจำอยู่ในต่างจังหวัดเท่านั้น ไม่ค่อยจะมีการนำเสนอความเคลื่อนไหวขององค์กรประชาชนในท้องถิ่นมากนัก

จากการสำรวจการปรากฏ ของคำว่า “ประชาสังคม” ในหน้าข่าวของหนังสือพิมพ์รายวันของหนังสือพิมพ์ 11 ฉบับ ของศูนย์ข้อมูลหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ช่วงตั้งแต่เดือนมกราคม 2538 จนถึงปัจจุบันพบว่า มีข่าว ที่มีคำว่า “ประชาสังคม” ปรากฏอยู่ทั้งสิ้น 13 ชิ้น จากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน แนวหน้า ผู้จัดการรายวัน และไทยไฟแนนเชียล โดยชิ้นแรกเป็นข่าวประจำวัน ที่ 31 กรกฎาคม 2538 ของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงการอภิปรายเรื่องการปฏิรูปการเมืองที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มีนักวิชาการระบุถึงคำว่า “ประชาสังคม” ว่าเป็นทางออกของระบบการเมืองไทย ส่วนชิ้นล่าสุดเป็นของหนังสือพิมพ์ 3 ฉบับ ได้แก่ เดลินิวส์ ไทยไฟแนนเชียล และมติชน ในวันและประเด็นข่าวเดียวกัน เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2540 ซึ่งข่าวชิ้นอื่น ๆ ที่มีคำว่า “ประชาสังคม” ปรากฏอยู่ก็มักจะเป็นข่าวที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเมือง และการร่างรัฐธรรมนูญทั้งสิ้น

ในด้านของสื่อวิทยุ นั้น การถือกำเนิดขึ้นของการรายงานข่าวสารและการจรรยาทางสถานีวิทยุ จ.ส.100 เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2534 อาจถือได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของการใช้สื่อวิทยุพัฒนา

กระบวนการประชาสังคม เนื่องจากวิทยุ จ.ส.100 เป็นสถานีวิทยุแรก ๆ ที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้โทรศัพท์เข้ามาแจ้งข้อสงสัยเพื่อพูดถึงปัญหาของตนเอง โดยใช้ปัญหาการจราจรเป็นจุดเริ่มต้น แล้วขยายไปถึงปัญหาอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาถนนชำรุด ปัญหาโจรผู้ร้าย ปัญหาการบริการสาธารณสุข ฯลฯ มีเพียงประเด็นปัญหาทางการเมืองเท่านั้นที่สถานีวิทยุแห่งนี้พยายามหลีกเลี่ยง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหากับเจ้าของสถานี คือ กรมการทหารสื่อสารทหารบก ขณะเดียวกัน บริษัทแปซิฟิคฯ ผู้ดำเนินรายการทางสถานีวิทยุ จ.ส.100 ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการทำข่าวโทรทัศน์มาก่อน ก็ได้ริเริ่มการนำเสนอข่าวต้นชั่วโมงในลักษณะของการรายงานสด ๆ และมีเสียงผู้สื่อข่าวรายงาน ทำให้ข่าวต้นชั่วโมงทางวิทยุได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน

เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม 2535 สื่อวิทยุถูกโจมตีว่าเสนอข่าวบิดเบือน หรือเสนอเฉพาะข่าวของฝ่ายรัฐบาล จนทำให้เกิดเหตุการณ์บ้านปลาย กลายเป็นความรุนแรงในที่สุด กลุ่มนักวิชาการสื่อสารมวลชนจึงได้มีการเรียกร้องในเวลาต่อมา ให้รัฐบาลที่มีนายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งเร่งดำเนินการเปิดให้มีสถานีวิทยุเสรีเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน เพื่อส่งเสริมเสรีภาพในการใช้สื่อวิทยุ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ รัฐบาลทำได้เพียงเปิดโอกาสให้มีรายการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง โดยผู้ฟังสามารถโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี ในยุคนั้น มีเอกชนหลายรายเข้ามารับผลิตข่าวต้นชั่วโมงป้อนให้กับสถานีวิทยุต่าง ๆ บางรายก็ผลิตป้อนสถานีวิทยุคลื่นที่ตนเองไปเช่าสัมปทาน รวมทั้งการเกิดขึ้นของสถานีวิทยุข่าวสารและการแสดงความคิดเห็นขึ้นมาในช่วงนี้หลายสถานี จึงอาจกล่าวได้ว่าในยุคของรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคประชาธิปัตย์ เป็นยุคที่สื่อวิทยุได้รับเสรีภาพมากที่สุด แต่ก็ยังเป็นเพียงเสรีภาพทางพฤตินัยเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำมาเรื่อย ๆ ในช่วงปีเศษ ๆ ที่ผ่านมานี้ ทำให้สถานีวิทยุที่นำเสนอข่าวสารและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต้องประสบภาวะขาดทุนอย่างหนัก ประกอบกับการคุกคามจากฝ่ายรัฐบาลที่ได้จัดตั้ง “ศูนย์วิเคราะห์และประมวลข่าวสาร” ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อจัดการการรบกวนสื่อวิทยุที่มีรายการวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์การเมืองโดยเฉพาะ จึงเป็นเรื่องน่าเป็นห่วงสำหรับสถานีวิทยุที่ทำรายการข่าว และมีรายการวิเคราะห์การเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็น ว่ามีแนวโน้มจะลดจำนวนลงเรื่อย ๆ โดยบางสถานีได้หันไปทำรายการที่เน้นข่าวเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ที่น่าจับตามองเป็นพิเศษก็คือ โครงการ “วิทยุชุมชน” City Radio ของกลุ่มสำนักข่าวไอเอ็นเอ็น ซึ่งพยายามจะสร้างเครือข่ายของประชาชนในเมืองหลวงภายใต้แนวคิด ร่วมด้วยช่วยกัน โดยปัจจัยสำคัญที่จะเป็นตัวชี้ขาดว่าแนวการทำวิทยุแบบนี้จะประสบความสำเร็จหรือไม่ก็คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ในด้านของสื่อโทรทัศน์ ค่อนข้างมีการพัฒนาในการนำเสนอเรื่องประชาคมน้อยที่สุด เนื่องจากยังคงให้ความสำคัญกับรายการภาคบันเทิงและรายการข่าว “กระแสหลัก” มากกว่ารายการสารคดีที่มีลักษณะการส่งเสริมกระบวนการประชาสังคม อีกทั้งรายการวิเคราะห์

สถานการณ์บ้านเมืองทางโทรทัศน์ ก็ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ชมสามารถโทรศัพท์เข้าไปมีส่วนร่วมได้โดยตรง เพราะต้องโทรศัพท์ไปฝากคำถามผ่านเจ้าหน้าที่ก่อนถึงมือของพิธีกร อย่างไรก็ตาม สถานีโทรทัศน์แบบบอกรับเป็นสมาชิกหรือเคเบิลทีวีได้พยายามที่จะใช้วิธีมีส่วนร่วมโดยตรง แต่ไม่เป็นที่แพร่หลายมากนักเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องจำนวนผู้ชม

ในช่วงหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 ได้มีความพยายามที่จะผลิตรายการในเชิงส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม เช่น รายการเวทีชาวบ้าน และรายการมองต่างมุม ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 แต่ในที่สุดก็ต้องถูกยกเลิกไปด้วยอิทธิพลทางการเมือง จนกระทั่งเกิดสถานีโทรทัศน์ไอทีวีขึ้นในช่วงกลางปี 2539 และพยายามที่จะผลิตรายการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นมากกว่าสถานีโทรทัศน์ช่องอื่น ๆ เช่น รายการเวทีไอทีวี หรือรายการทุกขัณเมือง รวมทั้งการเปิดซุ้มให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ทั้งในลักษณะของปัญหาของประเทศโดยรวมและปัญหาในชุมชนของคน กทม. ที่ได้มีการติดตั้งซุ้มดังกล่าวไว้ตามสำนักงานเขตต่างๆ หลายแห่งด้วยกัน ทำให้เห็นได้ว่าแนวโน้มของการนำเสนอข่าวหรือสร้างกระบวนการประชาสังคมผ่านสื่อโทรทัศน์ แม้ว่าจะพัฒนาไปได้ช้ากว่าสื่ออื่น ๆ อันเนื่องมาจากปัญหาการถูกควบคุมโดยภาครัฐเช่นเดียวกับสื่อวิทยุกระจายเสียง แต่ก็พอที่จะมีความหวังโดยปัจจัยชี้ขาดในเรื่องนี้ น่าจะอยู่ที่ปัจจัยทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน

กล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ “ประชาสังคม” ในสื่อมวลชนไทยยังไม่ได้ถูกพัฒนาจากสถานะของการเป็น “ข่าวเสริม” มาเป็นข่าวกระแสหลักในสื่อมวลชนไทยในขณะนี้ แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีการเพิ่มขึ้นของเนื้อหาข่าวที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดประชาสังคม และมีส่วนที่ช่วยสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาสังคมก็ตาม อีกทั้งยังมีการนำเสนอข่าวในรูปแบบอื่น ๆ ที่แม้ไม่เกี่ยวกับกับประชาสังคมโดยตรงแต่ก็มีสอดคล้องกับเรื่องประชาสังคมอยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตาม พัฒนาการในส่วนนี้ ก็ยังไม่สามารถทำให้แนวคิดเรื่อง “ประชาสังคม” เป็นกระแส หรือกรอบความคิดหลักในการนำเสนอข่าวสารประจำวันของสื่อมวลชนไทยได้

5. บทบาท (ทางเลือก) ที่ควรจะเป็นของสื่อมวลชน (alternative press)

จากสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ และสถานภาพของแนวคิดเรื่อง ประชาสังคม ในสื่อมวลชนไทย ที่ยังคงเป็นแนวความคิดที่สื่อมวลชนยังขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว จึงน่าที่จะต้องนำเสนอเป็นทางออกให้กับสื่อมวลชนไทยไว้ดังต่อไปนี้

1) สื่อมวลชนต้องแสดงบทบาทในฐานะสื่อของประชาชนมากขึ้น ได้แก่ การกล้าที่จะเลือกสรรเอาข่าวที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนมานำเสนอให้มากขึ้น โดยควบคู่ไปกับการนำเสนอข่าวกระแสหลักที่ประชาชนสนใจ ซึ่งกระบวนการนี้จำเป็นที่จะต้องอาศัยความเข้าใจจากผู้ประกอบ

วิชาชีพสื่อมวลชน โดยเฉพาะในระดับบริหาร หรือผู้มีส่วนตัดสินใจที่ต้องใช้ความกล้าหาญและสร้างความสมดุลระหว่างการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์กับประโยชน์ทางธุรกิจที่จะได้รับ

2) สื่อมวลชนอาจแสดงบทบาทในการเข้าไปมีส่วนกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาสังคมเช่น การสร้างความตระหนักในพลังของประชาชนและชุมชน โดยใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างกระแส “ประชาสังคม” ดังจะกล่าวต่อไปในข้อ 7

3) หากสื่อมวลชนจะยึดหลักการทฤษฎีการเป็น “กระจก” สะท้อนความเป็นไปในสังคมแล้ว สื่อมวลชนอาจทำหน้าที่เป็นเสนอข้อวิพากษ์วิจารณ์หรือข้อถกเถียงถึงข้อดีข้อเสียของกระบวนการ ประชาสังคม ว่ามีฐานะเป็นทางออกของสังคมไทยจริงหรือไม่ ซึ่งในกรณีนี้ สื่อมวลชนจะทำหน้าที่กระตุ้นให้ “ประชาสังคม” กลายเป็น “กระแส” โดยทางอ้อม ซึ่งประชาชนผู้บริโภคข่าวสาร ก็จะได้รับทราบเรื่องราวของกระบวนการประชาสังคมในทุกแง่มุม แล้วสามารถนำมาตัดสินใจว่า จะร่วมสนับสนุนกระบวนการประชาสังคมหรือไม่

6. แนวโน้มของ “ประชาสังคม” ในสื่อมวลชนไทย

ประชาสังคม ในสื่อมวลชนไทย อาจต้องอาศัยระยะเวลาในการทำความเข้าใจ แต่หากจะยึดถือเอาธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของสื่อมวลชนไทย ที่มักจะนำเสนอข่าวไปตามกระแสความสนใจของประชาชนแล้ว หากกลุ่มบุคคลที่ทำงานด้านประชาสังคมช่วยกันสร้างกระแส หรือหากกระแส ประชาสังคม สามารถเกิดขึ้นมาได้ด้วยตัวเอง ก็น่าจะเป็นพลังกดดันให้สื่อมวลชนต้องเสนอข่าวไปตามกระแสนั้น ซึ่งหมายความว่าเรื่องของ “ประชาสังคม” จะได้รับการปรากฏอย่างสม่ำเสมอในสื่อมวลชน เช่นเดียวกับข่าวกระแสหลักอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนย่อมมีส่วนสำคัญที่จะต้องกระตุ้นให้กระแส ประชาสังคม เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการประชาสังคมในสังคมไทยด้วยมีความเข้มแข็งเพียงพอหรือไม่ ที่จะกดดันให้สื่อมวลชนต้องหันมาให้ความสำคัญกับกรอบการเสนอข่าวตามแนวคิดประชาสังคม เช่น การผลิตสื่อที่ทำหน้าที่เผยแพร่แนวความคิดเรื่องประชาสังคมออกมาเอง เพื่อสร้างความเข้าใจ และช่วยให้สื่อมวลชนสามารถติดตามความเคลื่อนไหวของขบวนการประชาสังคมได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งจะมีส่วนช่วยอย่างมากให้สื่อมวลชนสามารถนำเสนอความคิดเรื่องประชาสังคมได้ถูกต้องและรอบด้านมากขึ้น

ดังนั้นแนวโน้มของประชาสังคมในสื่อมวลชนไทย จึงเป็นความหวังที่จะต้องค่อยๆ สร้างขึ้นมาโดยอาศัยพลังจากทุก ๆ ส่วนของสังคม ไม่ว่าจะเป็นองค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการด้านประชาสังคม และภาคธุรกิจเอกชนที่สนับสนุนแนวคิดประชาสังคม ทั้งนี้ เพราะลำพังผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชนเองส่วนใหญ่ ยังคงยึดติดกับแนวความคิดการเสนอข่าวใน “กระแสหลัก” มากกว่าจะมองถึงการนำเสนอ “ทางเลือก” ให้กับสังคมในอนาคต ซึ่งอาจทำให้

กว่าที่สื่อมวลชนจะเข้าใจในการนำเสนอทางเลือกใหม่ให้กับสังคม ก็สายเกินกว่าจะมีการแก้ไขเสียยากเกินไปแล้ว

7. การพัฒนาประชาสังคมโดยสื่อมวลชน

แนวความคิดเรื่องการพัฒนาประชาสังคมโดยสื่อมวลชน เป็นแนวคิดใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทย โดยเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้เกิดกลุ่มธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยผู้ประกอบการอาชีพสื่อมวลชนจากสื่อต่าง ๆ จำนวนหนึ่ง นักวิชาการที่สนใจเรื่องประชาสังคม กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านประชาสังคม และประชาชนที่เป็นนักกิจกรรมสังคมอีกจำนวนหนึ่ง ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนกันและตั้งกลุ่ม “ข่ายสื่อมวลชนและพลเมืองเพื่อประชาสังคม” ขึ้นเมื่อเดือนต้นมิถุนายน 2540 ที่ผ่านมา โดยกำหนดกิจกรรมเพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาประชาสังคมขึ้นโดยสื่อมวลชน ด้วยความสนับสนุนจากกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่เข้าร่วมในกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ สื่อมวลชนมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ประชาสังคมเพื่อให้สังคมทุกหน่วย มีศักยภาพและโอกาสอันเท่าเทียมกันที่จะพัฒนาไปสู่อนาคตที่มีคุณภาพ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง

การเกิดขึ้นของกลุ่ม ข่ายสื่อมวลชนเพื่อประชาสังคม เป็นอีกความพยายามที่จะประสานความเข้าใจ และความร่วมมือระหว่างสื่อมวลชนกับกลุ่มองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านประชาสังคม ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา ต่างมีความคาดหวังที่แตกต่างกัน จึงทำให้กระบวนการพัฒนาประชาสังคมโดยสื่อมวลชนเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง จนบางครั้งกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างกัน แต่เนื่องจากสมาชิกของ “ข่ายสื่อมวลชนและพลเมืองเพื่อประชาสังคม” มีผู้ปฏิบัติงานในองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านประชาสังคมรวมอยู่ด้วย ทำให้เป็นที่คาดหวังว่าสื่อมวลชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประชาสังคมได้มากกว่าที่เป็นอยู่ ขณะเดียวกัน สื่อมวลชนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่ม ก็จะมีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจแนวคิดเรื่อง “ประชาสังคม” มากขึ้นด้วย

นอกจากกลุ่มที่เป็นการรวมตัวของสื่อมวลชน กับคนทำงานด้านประชาสังคมแล้ว สื่อมวลชนเองก็มีแนวโน้มที่จะพัฒนาการรวมกลุ่มของตนเองขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาสื่อมวลชนให้สามารถทำหน้าที่ในการสะท้อนปัญหา และรายงานความเป็นไปที่เกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมทั้งต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของสังคมให้มุ่งตอบสนองประโยชน์ของส่วนรวม ขณะเดียวกันก็เข้าไปมีส่วนกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสำคัญของประเทศ ซึ่งถือว่าการพัฒนากระบวนการประชาสังคมทางหนึ่ง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดได้แก่ การเกิดขึ้นของชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือ ชมรมนักข่าวไอที ที่ถือกำเนิดขึ้นเมื่อเดือนมกราคม 2540 โดยมีกิจกรรมสำคัญในการผลักดันให้รัฐบาลมีนโยบายให้อินเตอร์เน็ตเป็นบริการสาธารณะ ด้วยการสำรวจความคิดเห็นจากประชาชน ทั้งที่ใช้บริการอินเทอร์เน็ตอยู่แล้วและที่สนใจจะใช้บริการอินเทอร์เน็ตว่า มีความคิดเห็นอย่างไรต่อนโยบายเรื่องอินเทอร์เน็ตของรัฐบาลในปัจจุบัน แล้วนำเสนอต่อผู้รับผิดชอบในฝ่ายรัฐบาล

“ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม” ก็เป็นกลุ่มสื่อมวลชนอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รวมตัวกันมากกว่า 3 ปีแล้ว โดยปัจจุบันมีนโยบายหรือเป้าหมายการทำงานประการหนึ่ง ซึ่งต้องการจะผลักดันให้รัฐบาลหันมาให้ความสนใจกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กลุ่มนักข่าวสิ่งแวดล้อมเห็นว่า เป็นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญมากที่สุดในปัจจุบัน อีกทั้งยังมียุทธศาสตร์ที่จะร่วมมือกับกลุ่มองค์กรอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกันในการที่จะช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมของประเทศไทย ไม่ให้เลวร้ายไปกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ดังนั้นการที่สื่อมวลชนไทยเริ่มหันมาสนใจแนวคิดเรื่องประชาสังคม และเข้ามามีส่วนร่วมสร้างกระบวนการประชาสังคมมากขึ้นในระยะนี้ น่าจะมีผลดีต่อการพัฒนาประชาสังคมโดยสื่อมวลชนมากยิ่งขึ้นในอนาคต

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประชาสังคมโดยสื่อมวลชนในต่างประเทศได้พัฒนาไปไกลกว่าในประเทศไทยมาก โดยมีองค์กรเอกชนเข้าไปมีส่วนสนับสนุนให้สื่อมวลชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประชาสังคมโดยตรง เช่นในกรณีของ Pew Center for Civic Journalism ในสหรัฐอเมริกา เป็นหน่วยงานเอกชนที่สนับสนุนให้สื่อมวลชนมีโครงการในลักษณะที่เปิดโอกาสให้ชุมชนหรือสาธารณชนเข้ามามีส่วนร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อประชาชน

ตัวอย่างที่น่าสนใจ ในกรณีที่สื่อมวลชนเข้ามามีส่วนในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ได้แก่โครงการ “เสียงประชาชน” (Peoples Voice) ซึ่งเป็นความร่วมมือของสื่อมวลชนทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ในเมืองบอสตัน มลรัฐแมสซาชูเซตส์ ในการเสนอข่าวการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งวุฒิสมาชิก โดยแทนที่จะเชิญผู้สมัครมาให้สื่อมวลชนซักถามในเรื่องนโยบาย ก็ให้ตัวแทนประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกกันมาอย่างดี ทำหน้าที่ถามคำถามต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสำคัญๆ ที่จะมียุทธศาสตร์กับประชาชนโดยตรง โดยผู้ดำเนินรายการที่เป็นสื่อมวลชนจะไม่ใช่ผู้ซักถามเสียเอง โครงการนี้ ทำให้นักการเมืองได้ตอบปัญหาแก่ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งโดยตรง ซึ่งนับว่าประสบความสำเร็จมาก ทำให้นักการเมืองต้องเตรียมพร้อมและรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองพูดไว้ในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้งมากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาประชาสังคมโดยสื่อมวลชนนั้น มีด้วยกันหลายรูปแบบ ทั้งด้วยการที่สื่อมวลชนเข้าไปมีส่วนในการเผยแพร่แนวความคิดด้านประชาสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจแก่สาธารณชนในวงกว้าง การเป็นตัวเชื่อมระหว่างกลุ่มสื่อมวลชนกระแสหลักกับองค์กรที่ทำงานด้านประชาสังคม และด้วยการเข้าไปมีส่วนในการผลักดันให้เกิดกระบวนการประชาสังคมเสียเอง เช่นในกรณีโครงการเสียงของประชาชนในเมืองบอสตัน ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นบทบาทที่สื่อมวลชนจะต้องค่อยๆ พัฒนาไป เพื่อให้แนวคิดเรื่องประชาสังคมที่เป็นยอมรับและเข้าใจ ทั้งในระดับประชาชนธรรมดาทั่วไป และในระดับผู้รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายของประเทศ

8. บทส่งท้าย

จากการศึกษาเรื่อง บทบาทสื่อมวลชนกับการพัฒนาความเป็นประชาสังคม ในบทความนี้จะพบว่าบทบาทของสื่อมวลชนไทยในอดีตที่ผ่านมา ยังให้ความสำคัญกับแนวความคิดเรื่องประชาสังคม น้อยมาก เมื่อเทียบกับความสนใจในเรื่องอื่นๆ ที่สื่อมวลชนพยายามทุ่มเททรัพยากรในการนำเสนอ ทั้งนี้ ข้อสันนิษฐานประการหนึ่งที่พบก็คือ กระแสความสนใจของสาธารณชนที่เป็นตัวกำหนดเนื้อหาที่สื่อมวลชนนำเสนอ หากเรื่องใดไม่เป็นที่สนใจต่อสาธารณชนแล้ว สื่อมวลชนย่อมไม่นำเสนอ เพราะสื่อมวลชน เป็นธุรกิจประเภทหนึ่งที่ต้องหากำไร จึงต้องสร้างความพึงใจแก่ลูกค้าที่เป็นผู้บริโภค

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีข้อถกเถียงว่าในขณะที่กระแสแนวความคิดเรื่อง “ประชาสังคม” ยังไม่เป็นที่สนใจของสาธารณชนในวงกว้าง สื่อมวลชนจะมีบทบาทอย่างไร ที่จะสร้างให้กระแสประชาสังคมกลายเป็นกระแสหลักและอยู่ในความสนใจของประชาชนทั่วไป เพื่อให้สื่อมวลชนสามารถนำเสนอได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องคำนึงว่าเมื่อนำเสนอแล้ว สินค้าหรือตัวสื่อ จะได้รับการยอมรับจากประชาชนผู้บริโภคหรือไม่

นอกจากนี้ สื่อมวลชนเอง ก็อาจต้องเลือกระหว่างการทำหน้าที่สะท้อนความเป็นไปของสังคมอย่างเดียว ด้วยการเลือกเสนอข่าวการเคลื่อนไหวด้านประชาสังคมไปตามกระแสตามทฤษฎี “กระแสจก” กับการนำเสนอข่าวเรื่องประชาสังคมอย่างแข็งขัน เพื่อสร้างกระแสความยอมรับในแนวความคิดเรื่องประชาสังคม ด้วยความตระหนักว่า “ประชาสังคม” เป็นทางออกที่สำคัญที่จะทำให้สังคมไทยสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขตามทฤษฎี “ตะเกียง”

ดังนั้น การที่จะทำให้สื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาความเป็นประชาสังคมอย่างเต็มที่แล้ว จำเป็นที่ฝ่ายองค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้องและผลักดันแนวความคิดเรื่องประชาสังคมจะต้องคอยกระตุ้นความสนใจของสื่อมวลชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและมองเห็นความสำคัญของแนวคิดเรื่องประชาสังคมว่ามีความหมายต่อสังคมไทยอย่างไร ขณะเดียวกัน สื่อมวลชนก็ต้องให้ความสนใจพยายามเข้ามาทำความเข้าใจกับแนวความคิดเรื่องประชาสังคมให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งเพื่อทำหน้าที่สะท้อนความเคลื่อนไหวของประชาสังคมในฐานะ “กระแส” หรือเพื่อจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประชาสังคมในสังคมไทย ให้แพร่หลายและกลายเป็นที่ยอมรับของทุกๆ ฝ่าย ในฐานะที่เป็นทางออกของสังคมไทยในอนาคต